

LUT School of Business and Management

Kauppatieteiden kandidaatintutkielma

Kansainvälinen liiketoiminta

Osuustoiminnan arvot ja kapitalismi

Co-operative values and capitalism

25.8.2019

Tekijä: Eero-Mikko Virtanen

Ohjaaja: Terhi Tuominen

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Eero-Mikko Virtanen
Tutkielman nimi:	Osuustoiminnan arvot ja kapitalismi
Akateeminen yksikkö:	School of Business and Management
Koulutusohjelma:	Kauppatiede / Kansainvälinen liiketoiminta
Ohjaaja:	Terhi Tuominen
Hakusanat:	osuustoiminta, arvot, kapitalismi, Milton Friedman

Tutkielman tavoitteena on selvittää kuinka osuustoiminnan arvot ohjaavat osuuskuntien toimintaa, kuinka nämä arvot ovat syntyneet sekä verrata osuustoiminnan arvoja kuuluisan kapitalismin ja vapaan talouden kannattajan Milton Friedmanin näkemyksiin yritystoiminnasta. Tutkimus on toteutettu laadullisin menetelmin faktanäkökulmaisena case-tutkimuksena ja tutkimuksen aiheeseen sekä esitettyihin tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään vastaukset kerätystä tutkimusaineistosta. Milton Friedmanin näkemykset ovat valikoituneet osaksi tutkimusta juuri niiden neoliberaalien ja konservatiivisten ajatusten vuoksi.

Osuuskunnat ovat vakiinnuttaneet paikkansa taloudessa, ja niiden arvopohja on säilynyt pitkälti samana muuttuvassa maailmassa. Osuuskuntien kyky sitouttaa jäseniään ja asiakkaitaan toimimalla omien arvojensa mukaisesti luo yksityisomisteisille yrityksille kovan vastuksen, johon yksityisomisteiset yhtiöt ovat vastanneet lainaamalla osuustoiminnalle tyypillisiä asiakkaiden sitouttamisen tapoja. Samalla osuustoiminta on saanut yksityisomisteisiä piirteitä päätävänsä keskittyessä yhä pienemmälle joukolle ihmisiä, mikä ei ole osuustoiminnan alkupe-
räisten arvojen mukaista. Molempia yritysmalleja yhdistää useampi yhtäläisyys, mutta niitä erottaa toisistaan muun muassa niiden arvon tuotto omistajilleen. Sekä osuuskunnat että yksityiset yritykset ovat joutuneet tekemään toiminnassaan kompromisseja säilyttääkseen asemansa markkinoilla ja pysyäkseen elinvoimaisina muuttuvassa liiketoimintaympäristössä.

ABSTRACT

Author: Eero-Mikko Virtanen
Title: Co-operative values and capitalism
School: School of Business and Management
Degree programme: Business Administration / International Business
Supervisor: Terhi Tuominen
Keywords: Co-operation, values, capitalism, Milton Friedman

Objective of the thesis is to find out how the values of cooperative system guides its business, how these values are originated, and to compare cooperative values to the views of famous capitalism and free market devotee Milton Friedman. Thesis is carried out by using qualitative research methods and as a factual point of view case study, and the answers of thesis' subject and its research questions are intended to answer by using collected research material. Milton Friedman's views have been selected because of his neoliberal and conservative opinions.

Co-operations have established their place in market, and they have kept their value base mainly same in the changing world. Co-operation's ability to indent their members and customers by operating according to their own values creates private owned companies tough resistance, in which they have answered by borrowing the co-operation's ways of indenting customers. At the same time, co-operation has developed private owned features, when decision making is concentrated to ever decreasing amount of people, which is not consistent to original co-operative values. Both business models are bound their purpose to make profit or other capital to their owners. Both co-operations and private owned companies have had to make compromises in order to keep their position in the market and to keep themselves hearty in changing business environment.

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuksen tavoitteet	1
1.2. Keskeiset käsitteet.....	1
1.3. Aikaisemmat tutkimukset	2
1.4. Tutkimusmenetelmät ja rajaukset	3
2. Osuustoiminta	5
2.1 Aatteellinen vai uusosuuskunta	6
2.2 Osuustoiminnan historiaa	7
2.3 Osuustoiminta Suomessa	8
2.4. Nykytila ja lainsäädäntö	9
3. Tutkimusmenetelmät	12
3.1. Casetutkimus.....	13
3.2. Aineistonkeruumenetelmä	13
4. Osuustoiminta arvot ja periaatteet.....	14
4.1 Osuustoiminnan ihanteet- rauha, vapaus ja tasa-arvo.....	17
5. Milton Friedman ja kapitalismi.....	21
6. Friedmanin näkemys osuuskunnista	23
7. Johtopäätökset	27
8. Lähteet.....	31

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kuinka osuustoiminnan arvot ohjaavat osuuskuntien toimintaa, kuinka nämä arvot ovat syntyneet, sekä verrata osuustoiminnan arvoja eroavat kuuluisan kapitalismin ja vapaan talouden kannattajan Milton Friedmanin näkemyksiin yritystoiminnasta. Tutkimuksessa esitellään myös osuustoiminnan historiaa sekä yleisiä periaatteita, sekä pyritään selvittämään, ovatko kapitalistiset arvot vaikuttaneet nykyajan osuustoiminnan arvoihin. Lisäksi tarkastellaan osuuskunnan kokoa, ja sen vaikutusta osuuskunnan arvoihin ihmisten mielissä. Tutkimuksen lähdemateriaalina on käytetty vanhoja lehtiartikkeleita, osuustoimintaa ja kapitalismia käsitteleviä kirjoja, internetistä kerättyä materiaalia, sekä tieteellisiä artikkeleja joiden pohjalta tutkimuksen aihetta sekä sen keskeisiä kysymyksiä on pyritty pohtimaan.

1.2. Keskeiset käsitteet

Osuuskunta on yhteisö, jonka jäsenmäärä ja osuuspääomaa ei ole ennalta määrätty. Osuuskunnan tarkoituksena on jäsenten taloudenpidon tai elinkeinon tukemiseksi harjoittaa taloudellista toimintaa siten, että jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluja tai palveluita, jotka osuuskunta järjestää tytäryhteisönsä avulla tai muulla tavalla. (Pöyhönen 2002, 278) Kansainvälinen osuustoimintaliitto (International Co-operative Alliance, ICA) määrittelee osuuskunnan yrityksenä seuraavasti: ”Osuuskunta on myös itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeitaan ja tavoitteitaan.”

Arvot ovat ihmisen kaiken toiminnan taustalla luoden perustan koko elämämme laadulle (Purjo 2014, 11). Arvot määrittelevät sen miten asiat koemme tai miten esimerkiksi kohtelemme muita ihmisiä. Yrityksen arvot ovat yleensä vain osittain näkyvissä. Esimerkiksi yrityk-

sen verkkosivujen sisältö arvojen osalta, voi olla jotain muuta kuin mitä arvoja yritys todellisuudessa noudattaa liiketoiminnassaan. Arvot tulevat vasta siinä vaiheessa ihmisille näkyviksi kun yritystä ja sen toimintaa tutkitaan tarkemmin.

Milton Friedman on yksi historian kuuluisimpia taloustieteilijöitä, joka sai urallaan myös Nobel-palkinnon taloustieteissä. Hänen näkemyksensä olivat erittäin liberaaleja, ja hän vastusti muun muassa vapaita markkinoita säänteleviä tahoja kuten Maailmanpankkia, Kansainvälistä valuuttarahastoa sekä muita vapaata markkinataloutta rajoittavia tahoja tai tekijöitä. Hänen kirjoittamistaan kirjoista kuuluisimmat ovat *Capitalism and Freedom* (1962), johon tässä tutkimuksessa keskitytään, sekä *Free to Choose: Personal Statement* (1980).

Kapitalismi käsitetään vapaana markkinataloutena, jossa omistus on aina yksityinen, ei valtiollinen. Milton Friedmanin näkemys (1962) on, että kapitalismissa tunnusomaista on että yritysten valta on vain harvojen omistajien käsissä ja muut, kuten työntekijät tekevät heille maksimaalista voittoa. Yritysten lähtökohtana on vain ja ainoastaan maksimoida voitto. Kapitalismille on tunnusomaista, se että jokainen on itse vastuussa toimeentulostaan, lukuun ottamatta niitä, jotka eivät ole siihen kykeneviä. Kansalaisilla on oikeus vapaasti päättää ammatistaan, työpaikastaan ja taloudellisesta toiminnastaan. Kapitalismin perusajatuksiin kuuluu yksityisomistus. Yksityisomistus merkitsee, että yksityishenkilöt tai heidän vapaaehtoisesti perustamansa yksityiset yritykset, yhdistykset tai muut yhteisöt omistavat tuotannontekijät ja palkkaavat työvoimaa. Kapitalismiin sisältyy mahdollisuus myydä, käyttää ja lahjoittaa omaa omaisuuttaan niin kuin itse haluaa. (Friedman 1967)

1.3. Aikaisemmat tutkimukset

Osuustoiminnan tutkimus on lisääntynyt viimeisen kahdenkymmen vuoden aikana huomattavasti. Kiinnostus osuustoimintaa kohtaan on lisääntynyt, ja muun muassa Lappeenrannan yliopistolla sitä on tutkittu jo runsaan kymmen vuoden ajan. Väitöskirjoja aiheesta Lappeenrannan yliopistolla ovat tehneet muun muassa Iiro Jussila, Pasi Tuominen sekä Terhi Tuominen. Vielä 2000-luvun alussa tutkimus osuustoimintaa kohtaan oli hyvin vähäistä verrattuna muihin aihepiireihin. Laurinkarin (2004) mukaan osuustoimintaa ei ole tutkittu paljoa maailmalla eikä

Suomessa. Kiinnostus osuustoimintaa kohtaan on tosin lisääntynyt merkittävästi 2000-luvun alusta. Osuustoiminnan ja osuuskuntien tutkimus on laajentunut myös muualla maailmassa. Uusia tutkimusnäkökulmia tulee jatkuvasti, mutta esimerkiksi osuustoiminnan taloudellista menestystä suhteessa yksityisomisteisiin yrityksiin ei ole tutkittu.

1.4. Tutkimusmenetelmät ja rajaukset

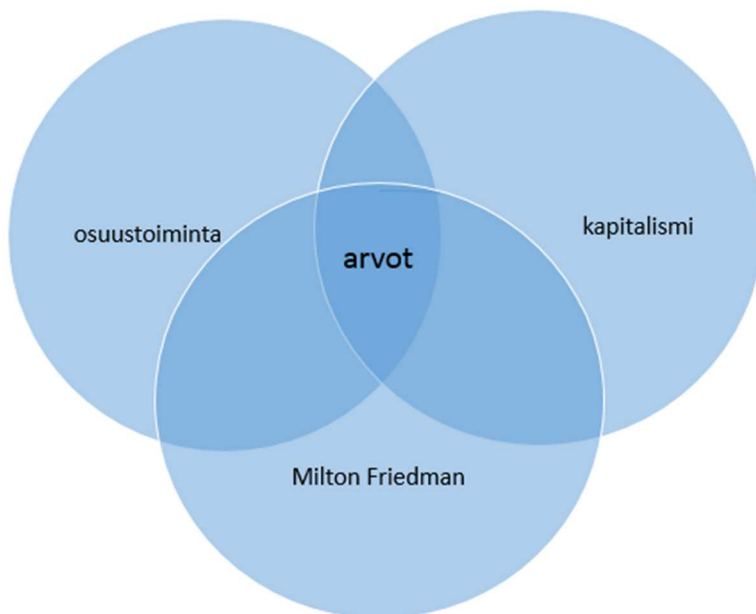
Tutkimus on toteutettu kvalitatiivisin tutkimusmenetelmin, ja tutkimuksen aiheeseen sekä esitettyihin tutkimuskysymyksiin pyritään löytämään vastaus perehtymällä kerättyyn tutkimuskirjallisuuteen. Kun ajassa mennään kauas historiaan, ajankohdan kirjalliset aineistot tarjoavat selvästi paremman lähdepohjan kuin vaikkapa haastattelut, jotka ovat alttiita monenlaisille muistin muuntumisprosesseille ja strategiselle käyttäytymiselle. Kirjallisille lähteille on syytä antaa merkittävä asema myös silloin, kun tutkitaan nykyhetkeä. Kirjalliset aineistot ovat usein ainoa keino päästä kiinni etenkin monimutkaisten asioiden yksityiskohtiin. (Koskinen, et al. 2005, 131)

Osuustoiminnan arvoja ja niiden syntyperää tutkitaan teoreettisen viitekehyksen kautta, jossa tutkimuksen pääkysymyksenä on

- miten osuuskuntien arvot ohjaavat niiden toimintaa?

Esitettyyn pääkysymykseen pyritään löytämään vastaus seuraavien lisäkysymysten avulla

- ovatko kapitalismin luomat arvot vaikuttaneet osuustoiminnan arvoihin?
- onko osuuskuntien koolla vaikutusta siihen, millaisina ihmiset mieltävät osuustoiminnan arvot?

Kuva 1. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys.

Tutkimuskysymyksiä käsitellään vertaamalla niitä kuuluisaan kapitalismin ja vapaan talouden kannattajan Milton Friedmanin ajatuksiin. Tutkimukseen käytetyt artikkelit ovat iäkkäitä, joten niiden sisältämä näkemys osuustoiminnasta saattaa olla vanha. Huomionarvoista on myös se, että tutkimuksen teoreettinen viitekehys (kuva 1) on suppea, sillä se käsittelee kapitalismin osalta ainoastaan Milton Friedmanin ajatuksia, eikä se ota huomioon muiden kapitalismin kannattajien ajatuksia tai kapitalismin suuntauksia. Friedmanin näkemykset ovat valikoituneet osaksi tämän tutkimuksen teoreettista viitekehystä juuri niiden äärioikeistolaisen eli ääri-liberaalin kannan vuoksi.

Eräs keskeistä osuustoiminnan ongelmista on ollut osuustoiminnasta ja osuustoimintaliikkeestä julkistetun liikejohdollisen tutkimustiedon vähäisyys. (Laurinkari 2004, 145) Osuustoimintaa ei tieteellisen tutkimuksen aihealueena ei ole käsitelty kovin laajalti, vaikkakin aiheesta on viimeisen kymmenen vuoden aikana alkanut tulla myös akateemisia piirejä kiinnostava aihealue. Tämä hieman rajoittaa tutkimuskirjallisuuden löytämistä. Tutkimuskirjallisuutena käytetään kirjallisuus- ja akateemisten julkaisulähteiden lisäksi lehtiartikkeleita sekä Pellervo-yhteistyöjärjestön julkaisuja.

2. Osuustoiminta

Osuuskunta on yhteisö, jonka jäsenmäärä eikä osuuspääoma ole ennalta määrätty. Kansainvälinen osuustoimintaliitto ICA (International Co-operative Alliance) määrittelee osuuskunnan yrityksenä seuraavasti: ”Osuuskunta on itsenäinen henkilöyhteisö, johon jäsenet liittyvät vapaaehtoisesti toteuttaakseen yhteisesti omistamansa ja demokraattisesti hallitsemansa yrityksen avulla taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeitaan ja tavoitteitaan.” (Pöyhönen 2001, 2) Osuuskunta on siis yritys, jonka päätavoitteena on tukea jäsenten elinkeinoa ja taloutta tai muita yhteisiä tavoitteita olivat ne sitten taloudellisia tai aatteellisia. Nykyisessä valtavirtaa edustavassa taloustieteellisessä kirjallisuudessa osuuskunta määritellään käyttäjien omistamaksi, hallitsemaksi ja heitä hyödyttäväksi yritykseksi. Tämän mukaan puhutaan myös yleisemmin jäsen- ja asiakasomisteisista yrityksistä. (Pöyhönen, 2001, 3-4)

ICA:n mukaan ”Osuuskuntien perustana ovat omatoimisuuden, omavastaisuuden, demokration, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden arvot.” ... ”osuustoimintaliikkeen jäsenet uskovat rehellisyyden, avoimuuden, yhteiskunnallisen vastuun ja muista ihmisistä välittämisen eettisiin arvoihin.” (Pättiniemi & Tainio, 2000, 12) Osuustoiminta on arvoiltaan alun perin ollut hyvin lähellä Ranskan vallankumouksen ajatusmallia ja koko ajatuksen voi kiteyttää lyhyesti ”kaikki yhden ja yksi kaikkien puolesta.” Näin on muun muassa kirjoittanut loppulauseena artikkeliinsa O. R. Krishnaswami artikkelissaan *The Principles of Co-operation – Historical survey and a review* (1968), 605.

Osuuskunnan tarkoitus on määritetty lähtökohtaisesti laissa. Osuuskunnan tarkoitus on sen jäsenistön taloudenpidon tai elinkeinon tukeminen harjoittamalla taloudellista toimintaa siten, että osuuskunnan jäsenet käyttävät hyväkseen osuuskunnan tarjoamia palveluita (OKL 1:2.1 ja HE 176/2001 vp, 31–32). Osuuskunta voi tukea jäsenten taloudenpitoa tai elinkeinoa monella eri tavalla. Jäsenillä voi olla mahdollisuus ostaa osuuskunnalta tuotteita tai palveluita muita edullisemmalla hinnalla tai siten, että osuuskunta tukee jäsenten omien tuotteiden tai palveluiden myyntiä esimerkiksi yhteisellä mainonnalla tai muulla jäsenistöään yhteisesti tukevalla tavalla. Jäsenet voivat myös myydä tuotteitaan ja palveluja osuuskunnalle keskitetysti. (Mähönen & Villa, 2006, 9)

On sanottu, että osuuskunnat ovat olemassa kaikkia yhteiskunnan jäseniä varten. Osuuskunnan vaikutusalue ulottuu niiden ihmisten elämään jotka sitä kulloinkin käyttävät ja jotka vaikuttavat sen toimintaan. Osuuskunnat eivät ole olemassa ainoastaan nyt sitä käyttäville ja siihen vaikuttaville sukupolville vaan myös tuleville sukupolville. Kun tarkastellaan täysin ei-taloudellisista motiiveista osuustoiminnallista jäsenyyttä, voidaan havaita, että ihmiset haluavat kuulua johonkin suurempaan ihmisjoukkoon, jossa on mahdollisuus vaikuttaa. (Jones, Jussila, Kalmi 2016)

Osuuskunnan jäsenyyttä on haettava, sitä ei voi ostaa kuten osakeyhtiössä osaketta tai osakkuutta. Osuuskunnan jäsenet ovat vastuussa maksamansa osuusmaksun verran, mutta eivät ole taloudellisessa vastuussa muulla omaisuudellaan.

2.1 Aatteellinen vai uusosuuskunta

Osuustoiminta voidaan jakaa kahteen leiriin. Ensimmäistä joukkoa edustaa perinteinen aatteellinen osuustoiminta. Tähän joukkoon voidaan lukea esimerkiksi osuusmeijerit, osuustoiminnalliset liha-alan yritykset, osuuspankit ja osuuskaupat. Toiseen joukkoon voidaan lukea vahvistuva uusosuustoiminta. Uusia osuustoiminnallisia yrityksiä on syntynyt Suomessa useita. Monet näistä uusosuuskunnista on valinnut yritysmuodoksi osuuskunnan, sillä perustajat ovat katsoneet sen sopivan toimintaansa parhaiten. Myös uusosuuskunnissa on oikeastaan kysymys samasta asiasta kuin vuosisadan alussa, jolloin osuustoiminnan merkitys kasvoi liike-elämässä. (Flinck, 2006)

Vanhojen, osuustoimintaa vuosikymmeniä harjoittaneiden ”aatteellisten” yritysten taustalla on pitkät perinteet. Nämä yritykset on perustettu kauan sitten, aikana jolloin yksittäisen yrittäjän olisi ollut lähes mahdotonta perustaa itse oma yritys ilman huomattavaa pääomaa. Tällöin riittävän suurta kapasiteettia ei ollut mahdollisuus ostaa tai ylipäättäen edes saada ilman tukeutumista toisiin samassa tilanteessa oleviin yrittäjiin. Yhteistyö loi pohjaa osuustoiminnalle, ja sitä kautta perustettiin liikkeitä jotka toimivat osuuskuntina jäsentensä parhaaksi. Näin osuuskunnan mottona voitaisiin ajatella olevan sanonta: ”Kaikkien voimin kaikkia varten”.

Osuustoiminnan synnylle voidaan löytää yksi yhteinen tekijä, joka on usein ollut jokin kriisi tai muu yhteiskuntaa vavisuttanut ongelma. Mietittäessä 1900-luvun Suomea ja sen aikana syntyneitä osuuskuntia, voidaan selkeästi havaita se, että osuuskuntia on syntynyt aina kun yhteiskuntaa on kohdannut kriisi tai muuten vaikea aika. Viimeisimpinä suomalaista yhteiskuntaa koskettavina kriiseinä voidaan mainita 1940-luvun 2.maailmansota ja 1990-luvun lama. Molemmat taloudellisesti haastavat ajat yhdistivät kansaa ja saivat osuustoimintaliikkeiden kannatuksen nousemaan. Toisaalta yhteiskunnallinen epävakaus ja sota vaikeuttivat osuuskuntien toimintaa. Tämä voidaan havaita 1918 sodan kohdalla, jolloin kansa jakaantui kahtia punakaartilaisiin ja suojeluskuntiin. Silloin olemassa olleet osuuskunnat rinnastettiin punaisten omistamiksi, ja se on todennäköisesti iskostanut mielikuvaa osuustoiminnasta maanviljelijöiden yhteistoimintana. Vanhan Pellervo-lehden artikkelin mukaan: ”Osuustoiminta on yhteiskunnallinen ilmiö, jonka melkein kaikissa maissa on saanut syntymään työtätekevän kansaluokan taloudellinen ahdinkotila, hätä.” (Müller, 1910)

2.2 Osuustoiminnan historiaa

Osuustoiminnallinen ajatus syntyi kurjuuden keskellä, ja heräsi 1800-luvun Englannissa. Joukko heikosti menestyviä ihmisiä alkoi yhdessä miettiä, miten hätä ja kurjuus olisivat poistettavissa ja yhteiskuntaelämä järjestettävissä sorretun kansanosan kohtuullista toimeentuloa turvaavaksi. Ratkaisun keksittyään he suunnittelivat yhteistyömuodon, jonka avulla kaikki siihen osallistuvat saisivat suurimman mahdollisen hyödyn yhteistyöstä. ”Heissä kypsyi uusi käsitys toiminnan periaatteesta. He eivät toivoneet armeliaisuutta, vaan yksilön ja ryhmän taloudellisen tilan kohentamiseksi kunkin työnteon ja suoritusten oikeudenmukaista arviointia.” (Liakka, 1942)

Osuustoiminnan perusajatuksena oli, että se katsottiin taloudelliseksi yritykseksi, lähinnä kotitalouden tarvikkeiden hankkimiseksi, aluksi ruoka-aineiden, sitten vaatetus- ym. tarvikkeiden. Kun tämä on yleinen tarve, koska kaikkien ihmisten tulee saada syödä, ja sitä parempi, mitä kunnollisempaa. Vaikka ei yllimmästä ravintoa, koska sen puute alentaa työkykyä, niin kat-

sottiin yhteenliittymisen voivan kehittyä yleiseksi. Mitään uskonnollisia, valtiollisia, ammatillisia tai muita rajoituksia ei jäseneksi pääsemiselle pantu. Naisen yhtäläinen oikeus ei liene sitä ennen tullut julkisessa toiminnassa missään muualla tunnustetuksi. (Ibid.)

Osuuskunta perustettiin siis sen vuoksi, että yhteiskunnassa oli hätätilanne ja kaikilla ei ollut mahdollisuutta pitää omaa elinkeinoaan yllä ilman yhteistyötä. Yrityksiä perustettaessa pääoman hankkiminen oli haasteellista. Pääomaa piti kartuttaa muun toiminnan ohessa. Karttanutta pääomaa sitten jaettiin ja haluttiin jakaa kaikille tasapuolisesti, myös vähempiosaisille - siis kaikille jäsenille. Tämä tahto perustui uskoon yhteistyön voimasta. Nämä aatteelliset yritykset ovat selvinneet vuosisadan talouden heilahduksista muutamia yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta varsin hyvin. (Flinck, 2006) On siis selvää, että osuuskunnan arvot, periaatteet ja yhteishenki syntyivät Rochdalen Oikeamielisten Pioneerien ajatuksista.

1966 ICA antoi osuuskunnille neljä tunnusomaista piirrettä

1. Periaate: Osuustoimintaan kuulumisen tulee olla vapaaehtoista
2. Periaate: Osuustoimintaan kuulumisen tulee olla kaikille vapaata, jotka haluavat sen palveluita käyttää. Osuuskuntaan liittyminen ei saa olla liian kallista tai vaatia suuria pääoman panostuksia halukkailta
3. Periaate: Jäsenyys tulee olla mahdollinen sosiaalisesta, poliittisesta tai uskonnollisesta vakaumuksesta huolimatta ja olla kaikille avoin.
4. Periaate: Jäsenyyden tulee olla mahdollinen kaikille jotka hyväksyvät jäsenyyden vastuut. Eivät pelkäästään jaa vastuuta pääomalla vaan myös jakavat vastuun demokraattisesta päätöksen teosta yhteisössä ja tukevat yhdessä valittuja johtajia. (Krishnaswami O. R. 1968, 593)

2.3 Osuustoiminta Suomessa

Suomeen osuustoiminta aatteen tiedetään tulleen 1800-luvun lopulla ja Suomen osuuskunta seura Pellervo perustettiin 1899. Osuustoiminnan periaatteita on sen historian aikana täydennetty ja tarkastettu kulloistenkin tarpeiden ja muutosten mukaan. Päätaavoite, eli jäsenten palveleminen on kuitenkin säilynyt. (Laurinkari, 2004, 52)

Mainintoja osuuskuntamaisesta toiminnasta Suomessa löytyy aiemmaltakin ajalta, kuten esimerkki vanhasta Pellervo-lehden artikkelista osoittaa: ”Kuuluisan kansankasvattajan H. Pestalozzin vaikutus, samoin H. Zschokken toiminta virkamiehenä ja kirjailijana liitetään siihen. jälkimmäisen Kultala-kirja oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ensimmäinen julkaisu, kun seura v. 1834. aloitti julkaisutoimintansa. Kirjassa neuvotaan mm. yhteistoiminnallista voin ja juuston valmistusta, vaikka kirjoittaja ei osuustoimintaa osannutkaan neuvoa. Sveitsiläinen juuston valmistushan on vaikuttanut paljon meidänkin maamme oloihin eräiden Etelä-Suomen suurkartanoiden kautta.” (Liakka, 1942)

Osuuskuntien menestykseen ovat vaikuttaneet lukuisat tekijät, mutta niissä vallitseva ”henki” ja toiminnan arvot ovat niitä tekijöitä, jotka ovat pitäneet osuuskunnat toiminnassa ja säilyttäneen jäsenensä myös vaikeina aikoina. Jäsenten sitoutuminen osuuskuntiin ja osuuskuntien jäsen/ääni-periaate on mahdollistanut niiden menestyksen läpi vaikeiden aikojen. ”Yritysten jäsenet ovat uskoneet yhteiseen tasapuolisuuden aatteeseen vaikeinakin aikoina, ja se on kantanut hedelmää. Toisaalta monilukuinen omistajajoukko on varmistanut sen, että yritysten johdossa ei ole ollut mahdollistakaan tehdä hätiköityjä ratkaisuja sen hetkisen ”optiomarkkinanäkemyksen” mukaan. On jouduttu kuuntelemaan laajaa omistajajoukkoa. Näiden ”kenttäkierrosten” jälkeen markkinanäkemyks onkin sitten jo saattanut muuttua, ja asia on vanhentunut.” (Flinck, 2006)

Onnistuneen osuustoiminnan lisäksi Suomen historiassa on surullisiakin esimerkkejä osuuskunnista, kuten esimerkiksi Hankkija-maatalous, joka vaihtoi nimensä Noveraksi juuri ennen kuin ajautui konkurssiin vuonna 1992. On sanottu, että Noveran käytännön liiketoiminta osoittautui kestävämmäksi, sillä se sopeutui liian hitaasti yhteiskunnan muutoksiin.

2.4. Nykytila ja lainsäädäntö

Osuuskunta on osakeyhtiön ohella keskeisin yritysmuoto Suomessa. Kaupparekisterissä oli rekisteröity 2.1.2019 yhteensä 4276 osuuskuntaa ja 181 osuuspankkia, jotka ovat osuuskuntamuotoisia talletuspankkeja. (Patentti- ja rekisterihallitus, 2019) Osuustoiminta yritysten

luku määrä kasvaa vuosi vuodelta suuremmaksi. Kasvu on muutama kymmen osuuskuntaa vuodessa. Suomen suurin osuuskunta oli vuonna 2018 S-ryhmä 11,52 miljardin liikevaihdolla (S-ryhmän vuosikatsaus, 2019). Eräissä listautuneissa pörssiosakeyhtiöissä on lisäksi merkittävinä osakkeen omistajina osuuskuntia. Näitä ovat muun muassa OP Ryhmä, Atria yhtymä Oyj ja HKScan Oyj, joissa määräysvalta on osuuskunnilla. Edellä mainitut ovat tosin osakeyhtiöitä, vaikkakin ne vertailuissa lasketaan osuuskunniksi, sillä niiden osakepääomasta yli 50 %:a on osuuskuntien hallussa.

Suurin osa uusista osuuskunnista joita Suomessa ja muualla maailmalla perustetaan, ovat ”uusosuuskuntia”. Niitä perustetaan suurelta osin siksi, että osuustoiminta on sillä hetkellä suotuisin vaihtoehto, ja että ne ovat uuden trendin mukaisesti asiakaslähtöinen toimintamuoto”, joihin on mahdollisuus saada helposti ulkopuolista markkinarahaa. Samankaltainen tilanne oli myös vuosisadan alussa, jolloin osuuskuntien merkitys liike-elämässä kasvoi.

Vuoden 2001 osuuskuntalain säätämisen taustalla oli tarve saattaa osuuskuntien yhteisölaissäädäntöön perustuvat toimintaedellytykset nykyaikaisen yritystoiminnan vaatimusten mukaisiksi. Tavoitteena oli myös, että osuuskunnat soveltuisivat entistä paremmin myös pienyritystoimintaan. Lain erityisenä tarkoituksena oli helpottaa osuuskunnan perustamista ja hallintoa, sekä edistää osuuskunnan oman pääoman ehdoista varainhankintaan. Lailla pyrittiin lisäksi lisäämään tahdonvaltaisuutta, jolla puolestaan oli tarkoitus parantaa osuuskuntien toimintaedellytyksiä (TaVM 21/2001 vp; HE 176/2001 vp.). (Mähönen & Villa, 2006,3)

Osuuskuntaoikeuden keskeiset periaatteet ovat säilyneet lain uudistamisesta huolimatta murtumattomina. Osuuskunnan tarkoituksena on edelleen OKL:n 1:2.1:n mukaisesti sen jäsenten talouden tai elinkeinon edistäminen sekä jäsen oikeus osuuskunnan palveluiden käyttämiseen. Osuuskunnan tarkoitusta on kuitenkin täsmennetty siten, että osuuskunnan säännöissä voidaan määrätä, että osuuskunnan pääasiallinen tarkoitus voi olla aatteellisen tarkoituksen yhteinen toteuttaminen (OKL 1:2.2). Aatteellinen tarkoitus voidaan määritellä monella eri tavalla. Aatteellista toimintaa voi esimerkiksi olla osuuskunta-aatteen edistämistä tai jonkin muun yleishyödyllisen tarkoituksen edistäminen. OKL:n 1:2.2:ssä ei edellytetä, että aatteellisen toiminnan tulisi olla yleishyödyllistä ollakseen aatteellista vaan riittää, jos se esi-

merkiksi edistää osuustoiminta-aatetta yleisesti tai tietyn toiminnan osalta. Aatteellisen tarkoituksen yhteinen toteuttaminen edellyttää, että osuuskunta liittyy jäseneksi toiseen osuuskuntaan. Yleishyödyllisen tarkoituksen edistäminen voi myös olla aatteellista. (Mähönen & Villa, 2006, 9)

Äänimäärän suhteen osuuskunta eroaa osakeyhtiöstä. Osakeyhtiössä osakkeiden erilaistamista ei ole enää rajoitettu äänivallan osalta. Osakeyhtiössä voi olla kokonaan äänivallattomia osakkeita tai niin sanottuja moniäänisiä osakkeita. Moniäänisten osakkeiden tuottamaa äänimäärää ei ole osakeyhtiölaissa enää rajoiteta. (Mähönen & Villa, 2006,6) Osuuskunnissa taas jokaisella jäsenellä on yksi ääni, koska niissä toteutetaan jäsen/ääni-periaatetta. Osuuskunnan jäsenyys ja sen luovutuskielto on osuuskunnan keskeinen tunnusmerkki. Vain osuuskunnan jäsenillä on äänioikeus osuuskunnan kokouksessa ja oikeus osuuskunnan palveluihin tosin poikkeuksena voidaan sanoa esimerkiksi päivittäistavarakauppa, jossa asiakkaiden valikoiminen olisi lähes mahdotonta ja kannattamatonta.

Osuuskunnan hallituksen, hallintoneuvoston ja toimitusjohtajan asema on säännelty osakeyhtiön johtoa vastaavalla tavalla. Hallintoneuvoston hallintovalta on kuitenkin laajempi kuin osuuskunnassa kuin osakeyhtiössä. Osuuskunnan johto, tilintarkastajien ja jäsenten vahingonkorvaus- ja rikosoikeudellinen vastuu on säännelty vastaavalla tavalla kuin osakeyhtiössä. (Mähönen & Villa, 2006, 6) Hallinnon ja jäsenkunnan välissä olevaa rajaa ei oikeastaan voi olla eikä saisi olla. Hallinnolla ei ole kunnollista toimintakykyä, ellei sillä ole riittävää tukea takanaan.

Pellervon päivän puheessaan Pättiniemi (2002) totesi osuustoiminnan kehityksessä olevan havaittavissa kolme eri kehityssuuntaa, joista perinteiset kuluttaja-, tuottajaosuuskunnat ja osuuspankit pyrkivät tehostamaan toimintojaan yhtiöittämällä niitä ja liittoutumalla kansainvälisesti. Toisessa kehityssuunnassa perustetaan uusia osuuskuntia aikaisempaa selvemmin sosiaaliin tarkoituksin, ja kolmannessa suuntauksessa perustetaan uusia jäsenkunnaltaan aiempaa rajoitetumpia osuuskuntia hyvin erikoistuneisiin toimintoihin. Osuustoiminta erilaistuu paitsi toimialoittain myös toiminnan tarkoituksen ja jäsenrakenteiden suhteen.

Osuustoiminnan menestyminen perustuu sen jäsenistöön, sen henkiseen kypsyyteen ja siiveellisyden ominaisuuksiin. Uusi kehityssuunta on se, että osuuskunnan jäsenistä tulee myös sijoittajia. Jäsenen on oltava entistä lähempänä osuuskuntaa liikekumppanina ja omistajan ominaisuudessa myös sijoittajana, niin että osuuskunnasta tulee itsenäisempi ja riippumattomampi (Pellervon näkökulma 1994, 22). Näin ollen jäsenet myös sitoutuvat tiukemmin osuuskuntaan. Jos osuuskunnan johtajalla on asianmukaiset tiedot, asenne ja taidot, niin on todennäköistä, että osuuskuntahallinnon ongelmat vähenevät ainakin silloin, kun vastaan tulee ristiriitoja tavoitteiden asettamisessa. Jäseniä ymmärtävä johtaja pyrkii toimimaan jäsenien tavoitteiden mukaisesti, ja painottaa tätä osaamista. Johtaja joka sisäistää kuluttajaosuuskunnan arvot ja periaatteet hänen ominaan, käyttää todennäköisesti valtaansa vähemmän väärin. (Tuominen 2012, 57)

Esimerkiksi kuluttajaosuuskunnan jäsenet kuuluvat osuuskuntaan, sillä se antaa heille mahdollisuuden saada tuotteet huomattavasti halvemmalli. Kuluttajaosuuskuntien päätehtävä on torjua monopoleja ja kartelleja ja/tai tarjota tuotteita ja palveluita jotka ovat tärkeitä niiden jäsenille. Toiseksi, kuluttajaosuuskunnat toimivat yleensä tietyllä alueella, eivätkä ne voi siirtää toimintaansa kiinnostavimmille alueille kuten tavalliset yksityisomisteiset yritykset. Kolmanneksi, kuluttajaosuuskunnat ovat linkkinä asiakkaiden ja arvoketjujen välissä. (Jussila et al. 2008, 36) Esimerkiksi Argentiinassa ja Brasiliassa kuluttajaosuuskuntiin kuuluu huomattava määrä ihmisistä jotka asuvat maaseudulla.

3. Tutkimusmenetelmät

Tutkimus koostuu erilaisista menetelmistä, niiden valinnoista ja käytöstä. Opinnäytetyö on oikeastaan kooste menetelmistä, jonka tarkoituksena on tuottaa tutkimusongelman ratkaisu, joka on uskottava, luotettava ja totuudenmukainen (Kananen 2017, 82). Tämä tutkimus toteutetaan laadullisin tutkimusmenetelmin. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa voidaan tulkita joko fakta- tai näytenäkökulmasta. Kun tiedoille annetaan painoarvoa ja aineisto välittää tietoa tutkimuksen kohteesta, voidaan sanoa että kyse on faktanäkökulmasta. Puhutun tai kirjoitetun tekstin faktanäkökulmaa voidaan myös havainnollistaa siten, että koottu aineisto ajatellaan ikään kuin linssiksi jonka läpi tutkija katsoo todellisuuteen (Koskinen et al.

2005, 64). Kun materiaalina ovat vanhat tekstit, dokumentit sekä kirjat, aineiston rajaaminen on joskus hankalaa. Tässä tutkimuksessa aineistoa on rajattu niin, että keskitytään Milton Friedmanin näkemyksiin kapitalismista ja osuustoiminnasta. Kirjallisia lähteitä voi kohdella myös tutkimuskohteena, ei pelkkänä informaation lähteenä. Kirjalliset aineistot ovat kuitenkin monella muullakin tavalla kiinnostavia aineistoja jos ajattelee niiden roolia nykypäivässä (Koskinen et al. 2005, 148-149).

3.1. Casetutkimus

Tyypillisimmin käytettyjä laadullisia aineistoja ovat varmasti haastattelu- ja kirjalliset aineistot. Case tutkimuksessa pitäisi aina muistaa dokumenttien järkevä käyttö. Ne ovat useimmin halvin ja helpoin tapa päästä ainakin alustavasti kiinni tutkittavaan ilmiöön, eikä niihin liity reaktiivisuusriskejä (Koskinen et al. 2005, 157-158).

Tapaus- eli casetutkimukset ovat välttämätön osa liiketaloustieteellisten oppiaineiden tietopohjaa. Ne ovat uusien hypoteesien ja ajatusten lähde, hieman samalla tavalla kuin lääketieteen kliiniset raportit. Niiden avulla voidaan myös testata vakiintuneita käsityksiä, teorioita ja käsitteitä. Samoin niiden avulla voidaan tehdä vertailuja, jotka auttavat kyseenalaistamaan aiempia teorioita (Koskinen et al. 2005, 155).

3.2. Aineistonkeruumenetelmä

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä ovat sekundääriset dokumentit. Kaikkia kirjallisen aineiston muotoja voidaan käyttää laadullisen tutkimuksen aineistolähteinä. On kuitenkin muistettava erot teoriaosan aineiston ja empiriaosan aineiston välillä. Teoriaosan yhteydessä ei puhuta aineistosta samassa mielessä kuin ongelman ratkaisussa käytettävästä aineistosta. Teoriat, mallit ja aikaisemmat tutkimukset ovat myös dokumentteja, mutta niiden funktio on erilainen. Kaikki sellainen aineisto jolla, on merkitystä tutkimuksen kannalta, voidaan hyödyntää tutkimusongelman ratkaisussa (tutkimusaineisto) (Kananen 2017, 120).

Dokumentit, jotka kuvaavat mennyttä aikaa, avaavat mahdollisuuden ymmärtää kohteen tai yrityksen kehittymistä myös ajanfunktiona. Ajasta löytyy tekijöitä, jotka heijastuvat avoimessa yhteiskunnassa aina yhteiskunnan osien toimintaan. Yritys elää taloussuhdanteiden mukaan ja on niiden armoilla. Dokumentit avartavat tutkijan näkemystä ja ilmiön kehitystä sekä auttavat ymmärtämään suurempia asiayhteyksiä (Kananen 2017, 121).

4. Osuustoiminta arvot ja periaatteet

Arvo on joskus ilmaistu ”Jokin asia johon toimintamme tähtää”. Arvo on siis seikka johon rationaalinen, harkitseva toimintamme tähtää. Samalla se on asia, jota preferoimme jatkuvasti, eli laitamme asioita tärkeysjärjestykseen. Arvot ovat siis ne asiat, joita arvostamme ja pidämme tärkeinä. Yritysten arvot ovat yleensä vain osittain näkyvissä. Arvot ilmenevät ja tulevat ihmisille näkyviksi yrityksissä vasta silloin, kun yrityksen toimintaa seurataan ja siihen tutustutaan lähemmin. Osuuskunnille ominaista on se, että arvostus asiakkuutta ja omistajuutta kohtaan on suuri. Osuuskunnat ovat vapaaehtoisia niiden asiakasomistajille, jotka samalla mahdollistavat niiden olemassaolon. Myös henkilöstö on usein niiden suuri omistaja. (Jussila et al. 2007, 39) Alkuperäisiä osuuskunnallisia arvoja päivitettyihin arvoihin verrattaessa tulee ilmi se, että arvot sinänsä eivät ole muuttuneet. Tämä käy ilmi tarkasteltaessa Osuustoiminnan neuvottelukunnan kannanottoa (Osuustoiminnan neuvottelukunta, 2008).

Vanhoista osuustoiminnan säännöistä heijastuu 1800-luvun Rochdalen Oikeamielisten Pioneerien ajatukset ja osuustoiminnan arvot. Vielä 1940-luvulla nämä samat arvot ohjasivat toimintaa osuuskunnissa.

Samat arvot ohjaavat myös nykyaikaista osuustoimintaa (Liakka, 1942);

1. Tarpeellisen pääoman kokoavat jäsenet, joille maksetaan siitä määrättyä korkoa.
2. Ainoastaan puhtaimpia saatavissa olevia tavaroita pidetään myymälässä kaupan.
3. Täysi mitta ja paino on annettava.
4. Tavallisia päivän hintoja noudatetaan eikä luottoa myönnetä eikä saa pyytää.
5. Ylijäämä jaetaan kunkin jäsenen ostojen mukaisesti.
6. "Jäsen- ääni" periaatetta sovelletaan ja miehellä ja naisella on jäsenenä yhtäläinen oikeus.
7. Määrätty prosentti puhtaasta voitosta on määrättävä kasvatustarkoituksiin.

2000-luvulle tultaessa arvoissa tuli arvatenkin pieniä muutoksia. Kansainvälisen Osuustoimintaliiton ICA:n määritelmässä osuustoiminnan yleisiä periaatteita on seitsemän (Pöyhönen, 2001, 2-3):

1. Osuuskunnat ovat vapaaehtoisia ja avoimia organisaatioita.
2. Perusosuuskunnat noudattavat jäsen/ääni-periaatetta.
3. Osuuskunnan jäsenet osallistuvat yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti pääoman kartuttamiseen, jäsenille tarkoitettuihin palveluihin ja/ tai se palautetaan jäsenille siinä suhteessa kuin he ovat käyttäneet osuuskunnan palveluja.
4. Osuuskunnat ovat itsenäisiä, jäsenten hallitsemia, omatoimisuuteen perustuvia demokraattisia organisaatioita.
5. Osuuskunnat tarjoavat jäsenilleen, luottamushenkilöilleen, liikkeen-johdolleen ja henkilöstölleen mahdollisuuden koulutukseen.
6. Osuuskunnat harjoittavat keskinäistä yhteistyötä
7. Osuuskunnat toimivat yhteisöjensä kestäväen kehityksen hyväksi jäsentensä päättämällä tavalla.

Samassa yhteydessä ICA kirjasi ensimmäistä kertaa myös osuustoimintaperiaatteiden taustalla olevat yleisimmät yhteiskunnalliset arvot: ”Osuuskuntien perustana ovat omatoimisuuden, demokratian, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja solidaarisuuden arvot. Kuten perustajansa, osuustoimintaliikkeen jäsenet uskovat rehellisyyden, avoimuuden, vastuuntunnon ja muista ihmisistä välittämisen eettisiin arvoihin.”(Ibid.)

Alkuperäisiä osuuskunnallisia arvoja päivitettyihin arvoihin verrattaessa tulee ilmi se, että arvot sinänsä eivät ole muuttuneet. Tämä käy ilmi tarkasteltaessa Osuustoiminnan neuvottelukunnan kannanottoa (Osuustoiminnan neuvottelukunta 2008). Jokin muu voima on muuttanut osuustoimintaa siihen suuntaan missä se nyt on. Osuustoimintaa tarkasteltaessa sen toiminnan periaatteet tulevat selvästi kuitenkin esille.

ICA:n (Pöyhönen, 2003) mukaan ”Osuuskunnat ovat vapaaehtoisia organisaatioita, jotka ilman sukupuolista, yhteiskunnallista, rodullista, poliittista tai uskonnollista syrjintää ovat avoimia

kaikille, jotka voivat käyttää osuuskunnan palveluja ja ovat valmiita noudattamaan jäsenyyden velvoitteita”. Vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys siis merkitsee, että osuuskunnat hyväksyvät kaikki sellaiset henkilöt jäsenyyteensä, jotka hyväksyvät osuuskunnan toimintaperiaatteet ja tavat sekä ovat kykeneviä käyttämään osuuskunnan palveluja riippumatta näiden henkilöiden sukupuolesta, rodusta tai uskonnosta. Vapaaehtoinen ja avoin jäsenyys, jäsenten demokraattinen hallinto, jäsenten taloudellinen osallistuminen, itsenäisyys ja riippumattomuus, koulutus, oppiminen ja viestintä, osuuskuntien keskinäinen yhteistyö sekä vastuu toimintaympäristöstä ovat osuuskuntien lähtökohtaisia arvoja, joiden varaan koko osuustoiminnallinen ajatus rakentuu.

Osuuskunta ei voi kasvaa eikä menestyä ilman siveellistä pohjaa, eikä kykene osoittamaan parantavaa voimaansa niissä ihmisissä, joilla vain on tarkoituksena hankkia itselleen etuja toisten lähimmäistensä kustannuksella. Ne jotka vain haluavat ottaa, vaan ei mitään antaa, jotka kyllä tahtovat olla osallisia kanssajäseniensä yhteisen työn ja velvollisuuden täyttämisen tuottamista eduista, mutta sen sijaan haluavat itse pysyä loitolla tästä työstä ja velvollisuuksien täyttämisestä. (Müller, 1910)

”Huolimatta siitä, että osuuskuntien täytyy parantaa käytännön toimintaansa, niille on hyväksi pyrkiä olemaan ottamatta mallia pääomayritysten arvoista, sillä on selvää, että osuustoiminnan periaatteet ja arvot asettuvat etusijalle oikeudenmukaisuuden, demokratian, vastavuoroisen auttamisen, suvaitsevaisuuden ja vastuun itsestä – ja siten myös kestävästä kehityksestä.” (Pättiniemi & Tainio, 2000, 118)

Osuustoiminnallisten yritysten kilpailumahdollisuudet korostuvat nyky-yhteiskunnassa niiden arvojen perusteella, joiden varaan toiminta rakentuu. Osuuskunnat vaikuttavat ympäristöönsä ja ympäröivään yhteiskuntaan omistajiensa kautta. Myös mielikuva osuustoiminnasta muodostuu asiakasomistajien sekä muun yleisön kokemusten pohjalta. On siis selvää, että osuuskuntien tulee panostaa samalla tavalla eettisiin arvoihin kuin muidenkin yritysmuotojen jos ne haluavat pärjätä kiristyvässä kilpailussa. Osuuskunnilla on kuitenkin etuna se, että niiden arvot pohjautuvat lähtökohtaisesti asiakkaiden ja omistajien tarpeiden ja halujen tyydyttämiseksi. Tämä asiakaslähtöinen toimintamalli voi sitouttaa omistajia ja asiakkaita osuuskuntaan luomalla samalla tälle kilpailuetua suhteessa yksityisomisteisiin yrityksiin. Tutkijat ovat

korostaneet että osuuskuntien arvot, periaatteet ja omistusrakenteet voivat antaa niille kilpailuedun suhteessa yksityisomisteisiin yrityksiin. Nämä arvot ja periaatteet lisäävät todennäköisesti luottamusta ja sosiaalisen pääoman kehittämistä (Tuominen 2013, 71-72).

4.1 Osuustoiminnan ihanteet- rauha, vapaus ja tasa-arvo

Friedman määrittelee vapauden seuraavasti kirjassaan "Vapaus valita": "Vapaus on jakamaton kokonaisuus, että kaikki mikä vähentää vapautta jossain elämänpiirimme osassa vaikuttaa todennäköisesti vapauteen sen muissakin osissa." (Friedman 1980, 90)

Kaikki ihmiset voivat ilomielin elää elämänsä, vapautta, rauhaa ja hyvinvointia nauttien. "Osuustoiminta on rauhaa" on saksalaisen osuustoimintaliikkeen järjestäjän Herman Schulze-Delitsch'in lausuma, kuuluisaksi käynyt lause. Tämä toteamus voidaan katsoa paikkaansa pitäväksi, sillä minne osuustoimintaa on kerran syntynyt, siellä ei etujen ristiriitoja enää löydy. Ja missä taas kaikkien edut ovat keskenään sopusoinnussa, siellä ovat kiista, taisto ja sota sula mahdottomuus. (Müller, 1910)

Mutta vielä suuremmalla syyllä kuin rauhaa, voidaan osuustoiminnan väittää olevan vapautta ja hyvinvointia. Vapautta ei tosin saa käsittää vallattomuudeksi, eikä sekoittaa sitä rajattomaan omien etujen ajamiseen. Tällaista vapautta ei osuustoiminnan näkökulmasta pyritä luomaan. Päinvastoin, pyrkimys on sitoa jäseniä, laittaa heidän täytettäväkseen velvollisuuksia, ja rajoittaa heidän omien etujensa ajamista asettamalla osuustoiminnan ohjeeksi tarkoin määrätty menettelytapa. Juuri tällainen yksilön tahdon sitominen ja rajoittaminen tietyin menettelytavoin johtaa vapauteen, sillä se ei olekaan muuta kuin vapaaehtoista yleisen lain alle alistumista, ja hyvämielistä kuuliaisuutta oikeuden ja siveellisyyden käskyille. "Vapaita eivät ole ne, jotka tekevät, mitä tahtovat, vaan ne, jotka tietävät, mitä heidän tulee tehdä ja jotka ovat valmiit ilman ulkonaista pakkoa täyttämään velvollisuutensa." (Ibid.)

Friedman määrittelee vapauden taas hieman eri näkökulmasta. "Vapaus merkitsee erilaisuutta, mutta myös liikkuvuutta. Se säilyttää tämän päivän heikossa asemassa oleville mahdollisuuden tulla huomispäivän etuoikeutetuksi. Ajan kuluessa se mahdollistaa miltei jokaiselle, huipulta pohjalle, täyteläisemmästä ja rikkaammasta elämästä nauttimisen." (Friedman,

1980, 181) Friedmanin ajatuksessa ei ole muuta ongelmallista kuin se, että köyhän on vaikeaa ponnistaa ilman pohjaa, joka hänelle antaisi turvaa tai mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen.

Osuustoiminnan ajatuksena, on ajaa ihmisiä oikealle tielle kohti parempaa taloudellista toimeentuloa. Osuuskunnan tarkoitus on siis saattaa jäsenensä sellaiseen taloudelliseen tilaan, jossa ei kellään ahkeralla ja oikeudentuntoisella miehellä tai naisella ole vaaraa joutua muista riippuvaiseksi, tai muuten heidän alistamukseen. Vapaus luo ihmisille vaihtoehtoja. ”Vapauden mukana tuottaa osuuskunta jäsenilleen myös hyvinvoinnin so. varman toimeentulon sekä ruumiillisten ja henkisten tarpeitten järjellisen ja riittävän tyydyttämisen” (Müller, 1910) Osuuskunnat ovat myös oikeudenmukaisia sidosryhmiensä suhteen siinä mielessä, että ne ohjaavat sijoituksensa tasaisesti koko toiminta-alueelle ja varmistavat, että palveluja on tarjolla myös niille, jotka asuvat harvaan asutuilla alueilla. Sijoittamalla toiminta-alueelle osuuskunnat ”pakottavat” myös organisaationsa muut toimijat investoimaan alueelle kilpailukyvyyn säilyttämiseksi. (Tuominen et al. 2010, 18) Näin hyvä jakautuu tasaisemmin, ja osuuskuntien todellinen hyöty on nähtävissä myös taajama-alueiden ulkopuolella.

Voidaan todeta, että osuustoiminnan arvot noudattelevat Karl Marxin kuuluisaa sanontaa, jossa todetaan jokaiselta ihmiseltä odotettavan panosta kykyjensä mukaan ja annettavan takaisin tarpeidensa mukaan. Osuustoiminnan lopullinen tarkoitus on saada aikaan sellainen yhteiskunnallinen olotila, missä kaikki ihmiset ovat kykynsä ja taipumustensa mukaan saaneet oikean paikkansa, ja missä heidän taloudellinen toimeentulonsa on turvattu samassa määrässä kuin heidän työnsä ja asemansa yhteiskunnassa auttaa pitämään yhteiskuntaa tasapainossa. Sanalla sanoen koko osuustoimintaliike pyrki järjestämään yksityisen jäsenen suhteen koko yhteisöön, turvatakseen siten kaikille hyvinvoinnin ja parhaimman mahdollisen kehityksen niin henkisesti kuin ruumiillisestikin. Voidaan todeta, että osuustoiminnalla on ollut myös pyrkimys sivistyksen ja koulutuksen edistämiseen jäsenistössään. Kun yksilö liittyy jäseneksi osuuskuntaan, ja omasta vapaasta tahdostaan sitoutuu noudattamaan osuuskuntien perusteena olevia periaatteita, edistää hän samalla yleisen yhteiskunnallisen sopusoinnun aikaansaamista sen nyt vallitsevan epäsuhdan ja -tasa-arvon sekä kilpailun sijaan, jossa jokainen on toisensa vastustaja. (Müller, 1910)

Friedmanin (1980, 181) mukaan yhteiskunta, joka asettaa tasa-arvon – ymmärrettynä tasa-arvoksi tulosten suhteen – vapauden edelle, ei päädy sen enempää tasa-arvoon kuin vapauteen. Pakon käyttö tasa-arvon saavuttamiseksi hävittää vapauden. Hyviä tarkoituksia varten käyttöön otettu pakko päättyy sellaisten ihmisten käsiin, jotka käyttävät sitä omien etujensa ajamiseen.

Voidaan sanoa, että osuuskunta on aina sellainen, millaiseksi jäsenet sen muodostavat. Jolleivät nämä perimmäiseltä pohjalta ole todellista osuustoimintaväkeä, jos he osuuskunnassaan vain näkevät laitoksen, josta he haluavat saada suurimman mahdollisen hyödyn, tahtomatta itse olla siihen osallisia ja noudattamatta sen periaatteita, silloin osuuskunta ei koskaan pääse näyttämään vahvuuttaan eikä pysty hankkimaan jäsenilleen oikeata vapautta, rauhaa ja hyvinvointia.

Pellervon päivillä vuonna 1902 A. Osw. Kairamo totesi: "Kaikista suurin ja ylevin anti on minusta se piirre, että rahallinen voitto ei ole ajan pitkään mahdollinen, jolleivät osuusmiehet tarmolla ja menestyksellä, huomataksaan siis: voitollisesti vastusta itsekkyyden häijimpiä ilmauksia keskuudessaan. Kateellisuus, turhanpäiväinen epäluuloisuus ja riidanhalu, sanansa syöminen: ne ovat osuustoiminnan verivihollisia." Ja hän lisäsi vielä: "Se osuuskunta, joka keskuudessaan sallii juoppoja, raakoja, itsekkäitä henkilöitä, ei voi kauan pysyä pystyssä. Tässä suhteessa täytyy olla armoton." Mitä olisikaan Kairamolla syytä sanoa, jos hän olisi elänyt näihin päiviin, jolloin maassamme on monta kaupunkia, pääkaupungista alkaen, joissa osuuskunnat ovat suurimpia väkijuomaravintolain omistajia." (Liakka, 1942)

Tanskan merkittävin osuustoimintamies, osuuskauppojen keskusliikkeen perustaja Severin Jörgensen lausui kerran: "Osuustoimintaliikkeellä on paljoa korkeampi, paljoa tärkeämpi tehtävä kuin väestön taloudellisen vaurauden kartuttaminen. Tärkein ja merkittävin on väestön nostaminen korkeammalle siveelliselle tasolle, osuuskuntain jäsenten saattaminen kunnollisemmiksi ja itsenäisemmiksi ja ennen kaikkea paremmiksi ihmisiksi." (Ibid.)

Edellä mainitussa lehtiartikkelissa korostuu se, ettei tarkoituksena ollut vain tuottaa taloudellista hyötyä, vaan myös yleistä hyötyä, koulutusta, ihmisten toimeen tulon turvaamista ja muita asioita, joita valtio sosiaaliturvan avulla tänä päivänä hoitaa. Yhtenä tärkeänä piirteenä

oli se, ettei tavoiteltaisiin oikeudettomia etuuksia muiden jäsenten kustannuksella, vaan annettaisiin kaikille mahdollisuus reiluun ja tasavertaiseen kaupankäyntiin muiden ammatinharjoittajien kanssa.

Liakan (1942) mukaan ruotsalainen osuustoimintateoreetikko Anders Örne huomasi aikanaan, että on olemassa kaksi perimmäistä huomiota osuuskuntaa perustettaessa, nimittäin että osuustoimintaa ei saa koskaan rakentaa muulle kuin vapauden ja kansanvallan pohjalle. Myös englantilainen ajattelija Stuart Mill on ilmaissut kansanvallan edellytykseksi herraansa viisaammat palvelijat. Tälle pohjalle rakennettaessa osuuskuntaa sen toiminta on siveellistä ja sen arvojen mukaista. Osuuskunnan jäseniä ei ole pakotettu yhteistyöhön, vaan he voivat niin liittyä, kuin erotakin osuuskunnasta vapaaehtoisesti. Kaikkien on mahdollista silloin havaita, että osuustoiminnalla on olemassa omat arvonsa vastapainona kapitalistiselle niin karussa ja raa'assa markkinataloudessa.

Entisen Hankkija-Maatalouden hallintoneuvoston puheenjohtaja Eero Norokorven mielestä jäsenen motiiveista päällimmäinen on "Inhimillinen ahneus". Jäsenen valintoja sanelee se, miten hän kokee käytännössä hyötyvänsä jäsenyydestä ja asiakkuudesta. Yrityksen tulee käyttää voimavaroja uskottavasti jäsenien palveluiden kehittämiseen. Tällainen voimavarojen käyttö voi koitua osuustoiminnalle kohtalokkaaksi, jos osuuskunnan sisällä aletaan perätä toisia suurempia osuuksia. Osuuskuntaan liittyvää henkilöä ajaa eteenpäin taloudellisen tuen ja menestyksen tarve, rehellisyyden ja tasa-arvon tavoittelemisen, sekä ennen kaikkea muista ihmisistä välittäminen.

Osuustoiminnan periaatteet ja arvot voidaan käsittää talousteoriassa mekanismeina vähentää transaktiokustannuksia. Osuustoiminnan arvot ovat sen jäsentensä ominaisuuksia. Ne sisältävät joukon arvoja ja normeja vähentävät epävarmuutta suhteessa 1. toisiin jäseniin 2. hallitsemattomaan liiketoimintaympäristöön. Näin osuustoiminnasta voidaan erottaa kaksi pääasiallista arvokategoriaa: sosiaaliset arvot ja yksilönvapaus. (Nilsson 1996, 650)

5. Milton Friedman ja kapitalismi

Milton Friedman tunnetaan varmasti parhaiten lauseestaan ”Business is to increase its Profits.” suomennettuna ”Liiketoiminta on olemassa vain että saadaan lisää tuottoja.” (Mankiw et al. 2018, 81). Kapitalismille on tunnusomaista, se että jokainen on itse vastuussa toimeentulostaan, lukuun ottamatta niitä, jotka eivät ole siihen kykeneviä. Kansalaisilla on oikeus vapaasti päättää ammatistaan, työpaikastaan ja taloudellisesta toiminnastaan. Kapitalismin perusajatuksiin kuuluu yksityisomistus. Yksityisomistus merkitsee, että yksityishenkilöt tai heidän vapaaehtoisesti perustamansa yksityiset yritykset, yhdistykset tai muut yhteisöt omistavat tuotannon tekijät ja palkkaavat työvoimaa. Kapitalismiin sisältyy mahdollisuus myydä, käyttää ja lahjoittaa omaa omaisuuttaan, niin kuin itse haluaa. (Friedman, 1967)

Milton Friedman on aatteellisesti harvinainen yhdistelmä. Hänet määritellään konservatiiviksi, mutta hän on ennen kaikkea neoliberaali, rationalisti ja myös utilitaristi. Matemaattisella tarkkuudella hän mittaa ja määrittelee jokaisen poliittisen ja taloudellisen väittämänsä, mutta moraalin käsitteistä hän ei ole kiinnostunut. On turha pohtia ”hyvän ja pahan” ongelmaa, väittää Friedman, koska sitä ei voida empiirisesti verifioida. Hän myöntää kuitenkin että tietty määrä sopimuksia tarvitaan yhteiskunnan ylläpitämiseksi. (Suvanto 1994, 251)

Friedmanin keskeinen sanoma on, että yhteinen materiaallinen hyvä syntyy paljon paremmin yksityisen ihmisen toiminnan kuin poliittisten instituutioiden huolen pidon avulla. Ihmisen vapausoikeuksia on kuitenkin mahdotonta toteuttaa ilman omistusoikeutta. Siksi kaikkien poliittisten auktoriteettien ja nimenomaan taloudesta vastaavien instituutioiden tehtäville on määrättävä tiukat rajat (Friedman 1967, 37; Barro 2007 132-133). Friedman päätyykin jyrkkään väitteeseen. Hänen mielestään itse markkinat ovat vakaat, mutta sen sijaan poliittinen toiminta on syytä markkinavoimien toiminnan sekaisin menoon. Selviä sääntöjä vailla oleva rahapolitiikka saa aikaan sen, että varmoja ennusteita ei voida tehdä. Siksi keskuspankkien on oltava täysin vapaita poliittisesta painostuksesta ja toimittava puhtaasti markkinavoimien mukaan (Friedman 1967, 193-194).

Friedman maalaa kuvan "rautaisesta triangelista", jossa lakien säätäjät, niiden toteuttajat ja valtio tulon siirtojen tekijänä muodostavat anonyymiä kansaa vastaan toimivan tyrannian. Nämä syytävät rahaa ympärillään yleisen edun nimissä ja vievät talouselämän lähelle kaaosta. Pysyvä korko on tuhonnut kotimarkkinat, minimipalkat ovat hävittäneet matalapalkkaiset työt, valtio on tukenut kannattamattomia yrityksiä, hyvinvointi on luonut riippuvuuden itsestään, ja liike-elämän säännöstely on estänyt uusien työpaikkojen synnyn ja nostanut kohtuuttomasti hintoja. Yleisemmin Milton ajatteli, että instituutioilla on taipumus elää tai laajentua kauan sen jälkeen, kun heidän tehtävänsä oli suoritettu. Miltonin sulkulistalle kuuluisivat muun muassa Kansainvälinen valuuttarahasto, Maailmanpankki ja Yhdistyneet Kansakunnat. (Barro 2007, 132-133)

Friedman katsoo tasa-arvon ajatuksena mahdottomaksi, koska se on vastoin yhtä ihmisten perusvaistoista. Raa'an rikollisuuden kasvun hän epäilee aiheutuneen juuri pyrkimyksestä tasa-arvoon. Vain erilaisuus on keino luoda lisää varallisuutta. Friedman halusi vähentää julkisia menoja ja leikata verotusta. Hän ehdotti myös negatiivista tuloverotusta, jolla tarkoitetaan tietyn tulorajan alapuolelle jäävien ihmisten avustamista valtiolta saatavalla avustuksella. Ajatuksena oli, että näin tukia saavat voisivat työtä tekemällä lisätä ansioitaan sen sijaan, että tuen ehtona olisi henkilön täysi työttömyys, kuten yhteiskunnassamme nyt on.

Friedman oli lujasti pakkoyhteiskuntaa vastaan, kritisoi byrokratian hitautta ja halusi supistaa valtion tehtävät mahdollisimman vähiin. Sille piti jäädä vain puolustuksen ja oikeuden hoito, suhteet ulkomaihin sekä palvelujen järjestäminen niille, jotka olivat tuottavan yhteiskunnan ulkopuolella. Tähän huollettavien ryhmään hän näyttää eräässä kannanotossaan laskeneen vain "mielenvikaiset ja lapset". Ilmeisesti kaikki muu olisi hoidettu yksityisen vakuutuksen avulla. koska hän minimoi näinkin voimakkaasti, ovat jotkut määritelleet hänet vapaamielisyyden äärisuuntaan, ns. libertarianismiin, kuuluvaksi. (Suvanto 1994, 251)

Friedmanin katsotaan olevan vaikuttavin ja tärkein puolustaja näkemykselle, jonka mukaan yrityksen johdon tulisi vain ja ainoastaan ajaa suuromistajien asiaa mieluummin kuin palvella jokaista osakkeenomistajaa. (Carson 2018, 218) Friedman kirjoittaa kirjassaan *The Social Responsibility of Business* (1980, 178) seuraavasti: "Yrityksen johtaja on työntekijä yrityksen omis-

tajille. Hänellä on suora vastuu hänen työnantajilleen. Tämä vastuu on harjoittaa liiketoimintaa heidän toiveidensa mukaisesti”. Osuuskuntien on pystyttävä valitsemaan hyviä johtajia yrityksiin joilla olisi osuustoiminnallinen osaaminen. Tuominen et al. (2010, 41) toteavat: ”Siksi johtotehtävissä olevien ehdokkaiden asenteita tulisi tutkia huolellisesti sen selvittämiseksi, tunnistaako ehdokas todelliset osuuskunnan arvot ja onko hän valmis puhumaan asiayhteydestä riippumatta. Johtopäätös, jonka voidaan tehdä, on se, että voi olla turvallista rekrytoida osuuskunnan ylin johto liikkeen sisältä varmistaakseen, että heillä on riittävä osuustoiminnallinen osaaminen.”

1. Uudistettu ryhmähallitus, jolla on taidot ja kokemusta osuustoiminnallisista arvoista, joiden avulla se voi sovittaa yhteen onnistumisen edellytykset kilpailijoita vastaan.
2. Kansallinen tehokas edustajafoorumi hallintoneuvostoon ja johto vastuuseen henkilöt jotka toimivat ja valvovat osuustoiminnallisia arvoja.
3. Täydet jäsenoikeudet kaikille jäsenille, osuustoiminnan peruseriaatteiden mukaisesti ”yksi jäsen, yksi ääni” ja aidon osallistava laaja demokratia. (Davis 2017, 560)

6. Friedmanin näkemys osuuskunnista

Pättiniemen (2002) mukaan kansainvälisissä poliittisissa asiakirjoissa osuuskuntien nähdään tukevan tasapainoista taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä mm., koska ne:

- Korjaavat markkinoiden epäonnistumisia
- Tehostavat markkinoiden toimintaa integroimalla laajoja kansalaispiirejä taloudelliseen toimintaan
- Antavat kansalaisille mahdollisuuden vaikuttaa tarvitsemiinsa palveluihin
- Hyödyttävät paikallisia markkinoita
- Tuovat vakautta markkinoille
- Lisäävät luottamusta sekä luovat ja ylläpitävät sosiaalista pääomaa
- Pyrkivät enemminkin sidosryhmien etujen huomioimiseen kuin voittojen maksimointiin
- Toteuttavat pitkän tähtäyksen päämääriä.

Friedman voisi esittää asiasta eriävän mielipiteen, sillä hänen koko ajatusmaailmansa on lähtöisin siitä, että valtiollinen politiikka on väärä. Markkinat siis vääristyvät valtion toimesta, sen tukiessa vain tiettyjä yrityksiä. Myös sosiaalisten palveluiden minimointi valtiollisella tasolla takaisi verojen kevennykset ja näin ollen toisi lisää ostovoimaa niille jotka pärjäävät keskitasoa paremmin.

Sodan vaikutus yleisiin mielipiteisiin oli laman vaikutuksen peilikuva. Lama sai yleisön uskomaan että kapitalismissa oli jokin vika, sota taas että keskitetty hallitus tehokas. Molemmat johtopäätökset olivat väärinä. Laman aikaan sai hallituksen, ei yksittäisen yritteliäisyyden epäonnistuminen. Mitä sotaan tulee. on aivan eri asia, jos hallitus harjoittaa laajaa valvontaa yhden erityisen, muut ylittävän tavoitteen saavuttamiseksi, johon miltei kaikki kansalaiset ovat valmiita uhrautumaan kuin se että hallituksen on valvottava taloutta pysyvästi edistääkseen epämääräisesti määriteltyä ”yleistä etua”, jonka kansalaisten äärettömästi vaihtelevat, erilaiset tavoitteet muotoilevat. (Friedman 1980, 118)

Friedmanin määritelmän mukaan siis yhteiskunta on vastuussa laman synnystä, joka sinänsä on oikea väittämä, mutta keskitetty hallitus voi myös olla tehokas kuten hänen esimerkissäänkin tulee ilmi. Keskitetty hallitus on tehokas ainoastaan hädän hetkellä, jolloin koko kansakunta turvautuu yhteistyöhön, kuten sotaan, nälänhätään, lamaan tai muuhun yhteiskuntaa ravistelevaan ongelmaan.

Euroopassa hahmotellaan eurooppalaisen hyvinvointiyhteiskunnan mallia, jossa julkinen, yksityinen ja yhteisöllinen palvelutuotanto muodostavat toisiaan tukevan verkon, joka takaa kansalaisille tasaveroiset ja laadukkaat palvelut riippumatta heidän varallisuudestaan tai asuinpaikastaan. Tässä mallissa julkisen, yksityisen ja yhdistysten vapaaehtoistyöhön perustuvan palvelun ohella toimisivat osuuskunnat palvelujen tarjoajina. Osuuskuntien erityisenä etuna on niiden mahdollisuus ja kyky sitoa toimintaansa tasaveroisella tavalla useampia sidosryhmiä – asiakkaat, työntekijät, viranomaiset ja niin edelleen. (Pättiniemi, 2002)

”Liiketoiminta vaatii nopeita ja tehokkaita päätöksiä. Usein tämä edellyttää ratkaisuvallan delegoimista liiketoiminnallisissa asioissa yhdelle tai muutamalle henkilölle. Liiketoiminnallisilla ratkaisuilla on aina yrityksen kokonaistoimintaan ulottuvia vaikutuksia, joita on vaikea arvioida. Näin valta yrityksessä voi alkaa vähitellen keskittyä harvojen käsiin ja jäsenten vaikutusmahdollisuudet yrityksen tosiasialliseen toimintaan heikkenee.” (Pättiniemi & Tainio, 2000, 29)

Tällaisen mallin takana olisi Friedman. Se, että valta keskittyisi yhdelle tai muutamalle ihmiselle, loisi mahdollisuuden vapaalle markkinataloudelle, jossa mitään kilpailua rajoittavia tekijöitä ei olisi. Kuten Friedman kirjassaan ”Vapaus valita” toteaa: ”Suuret yritykset ovat työläisten osuuskuntia – tehoton organisaatiomuoto, mutta ainakin se tarjoaa joitakin tilaisuuksia yksilöille vastuunalaisuudelle ja aloitteellisuudelle.” (Friedman, 1980, 75)

Friedmanin näkemys on oikea sen suhteen, että joissain tapauksissa osuuskunnat ovatkin tehottomampia yritysmuotoja kuin toiset. Joistakin asioista on aina tosin luovuttava, jos haluaa menestyä. On selvää, että osuustoiminta on tehotonta, koska se on niin hidasliikkeistä. Osa syy tähän voi olla että osuuskunnilla on yleensä pidemmän tähtäimen suunnitelma verrattuna kvartaalitaloudesta tuttuun yksityisomisteiseen yritykseen verrattuna. Toisaalta korkeat hierarkkiset organisaatiomallit voivat myös osaltaan selittää osuuskunnissa hitautta, niin johdossa kuin toiminnoissa, mutta toisaalta ne tuovat enemmän hyötyä kuin kustantavat (Uski et al. 2007, 25).

Osuuskunnan omistajilla ja jäsenillä on kaikilla yksi ääni, eikä muista yrityksille poiketen kenelläkään ole toista enempää omistusta yrityksestä poikkeuksia lukuun ottamatta. ”Kommandiittiyhtiössä ja osakeyhtiössä on valta sillä joka on eniten sijoittanut siihen pääomaa. Osuuskunnissa voidaan sanoa vallitsevan ihmisten demokratian, mutta osakeyhtiöissä vallitsee (tavallisesti) pääomien demokratia. Osuuskunnassa jäsen ja ääni-periaatteen toteuttaminen takaa jäsenten yhtäläisen vaikutuksen yrityksen päätöksiin riippumatta heidän suorittamiensa pääomapanosten suuruudesta.” (Pättiniemi & Tainio, 2000, 42)

Osuuskunnissa on siis parannettavaa, jos vertaa tekstin pohjalta Milton Friedmanin ajatuksiin siitä millainen on tehokas yritys. Osuuskuntia voitaisiin esimerkiksi tehostaa niin, että sen päätöksistä määrää vain yksi tai muutama henkilö, jonka kaikki osuuskunnan jäsenet esimerkiksi lippuäänestyksellä valitsevat. On tosin mahdollisuus muuttaa osuuskunta pörssiyhtiöksi, kuten esimerkiksi Atria ja HK ovat tehneet, vaikka ne ovat osuuskunniksi laskettavia omistuspohjansa mukaisesti.

Friedmanin kanta on kuitenkin jyrkkää osuustoimintaa vastaan. ”Puhumme itsestämme vapaanyritteliäisyyden yhteiskuntana, kapitalistisena yhteiskuntana. Kuitenkin yhteisöjen omistamien yritysten suhteen olemme 46 prosenttisesti sosialistinen yhteiskunta. Omistamme 1 prosentin yhtiöstä olemme oikeutetut saamaan 1 prosentin sen voitosta ja osallistumaan 1 prosentilla sen tappioihin osakeomistuksemme täyteen arvoon saakka.” (Friedman 1980, 87)

Friedmanin ajatuksista käy ilmi se, että hän tavallaan myös kannattaa niin sanottuja luokkeroja, jotka osuuskunnissa on tuomittu jyrkästi. Osuustoiminnassa kaikki ovat tasa-arvoisia ja solidaarisuuden arvot nousevat pintaan. Friedmanin kirjassa (1980, 166) on myös esitetty kritiikkiä, joka perustuu siihen millä tavalla voitto tulisi jakaa. ”On osoittautunut mahdottomaksi määrittellä ”oikeudenmukaisia osuuksia” yleisesti hyväksyttävällä tavalla tai vakuuttaa yhteisön jäsenille, että heitä käsitellään oikeudenmukaisesti. Päinvastoin tyytymättömyys on kasvanut joka kerran, kun on yritetty lisätä tasa-arvoa tulosten suhteen.” (Ibid.) Friedman taas näkee että meidän olisi punnittava toimiemme kustannukset ja hyödyt sekä toimittava parhaiden mahdollisten seurausten aikaansaamiseksi; Hän ajattelee myös, että yrittäessämme päättää, mitä meidän pitäisi tehdä, tekojemme vaikutukset vapauteen tulisi olla tärkein huomio (Carson 2018, 220).

Friedmanin ajatuksissa on vahvasti esillä se, mitä osuuskunnat pitävät tärkeänä, eli tuloksen jakaminen jokaisen kesken. Tosin osuuskuntakaan ei voi toimia, elleivät kaikki sen jäsenet puhalla yhteen hiileen ja ole rehellisiä sekä vastuuntuntoisia toisiaan kohtaan. Osuustoiminnan ideanahan on että kaikki tekevät minkä pystyvä ja palkkio työstä jaetaan kaikkien kesken jokaisen panoksen mukaan. Samalla tapaa ilmaisi aikoinaan Dodo kirjassaan Liisa Ihmemaassa ”Jokainen on voittanut ja kaikkien on saatava palkinto”. Samaa lausetta myös Friedman on käyttänyt kuvaamaan kapitalismin tuomaa voittoa ihmisille. Osuustoiminta on luotu sellaisille

arvoille, etteivät vapaat markkinat tai yksi kapitalismin aate sitä voi kaataa. Karl Marxin totesi, että ”Kapitalismi on kuitenkin edistysellinen ja välttämätön kehitysvaihe matkalla kohti parempaa yhteiskuntaa.”

Professori Gebhard on todennut, että ”Väite kilpailun tarpeellisuudesta osuustoiminnallisten liikkeiden kesken on joka suhteessa niin väärä, että on vaikea keksiä mitään paikkansapitämättömämpää. Osuusliikkeidenhan tulee päinvastoin kokonaan karttaa kilpailua keskenään. Niillehän on kilpailu kokonaan hajottava voima, joka vie varmaan kuolemaan”. Tämä väite pitää edelleen paikkansa, sillä osuustoimintaan ei kuulu kilpailua, sillä kilpailtaessa markkinoista toinen osapuoli kärsii, silloin puhutaan vastuuntunnosta. ”Osuustoiminta on, miksi englantilaiset tienraivaajat jo sen suunnittelivat, kansanvaltainen, itsehallinnollinen liike. Siitä ei voi eikä saa mitenkään erottaa vastuuntuntoa.” (Liakka, 1942)

7. Johtopäätökset

Osuustoiminnan toimintaperiaatteet perustuvat sen 1800-luvulla syntyneille arvoille, jotka ovat muovanneet osuustoimintamuotoista yritystoimintaa 2010-luvulle asti. Osuustoiminnalla on ollut vaikutusta sitä ympäröivään, markkinatalouteen perustuvaan, kapitalistiseen yhteiskuntaan. Osuustoimintaliike on onnistunut säilymään kilpailukykyisenä ja elinvoimaisena yhteiskunnissa, joissa Friedmanin ajatusten mukainen yksityisomistus on määräävä yritysmuoto.

Osuustoiminnan rakentuminen kapitalistisessa markkinataloudessa on saanut aikaan sen, että yksityisomisteiset yritykset ovat kiinnittäneet huomiota osuustoiminnan kykyyn sitouttaa jäseniään ja asiakkaitaan toimintaansa toimimalla omien arvojensa mukaisesti. Yksityisomisteiset yhtiöt ovatkin ottaneet osuustoiminnasta mallia luomalla osuustoiminnan omistajuutta jäljitteleviä kanta-asiakkuusmalleja, joilla yksityisomisteinen yritys pyrkii saavuttamaan parhaan mahdollisen sitoutumisasteen. Sekä osuustoimintayrityksen että yksityisomistuksessa olevan yrityksen päätarkoituksena on tuottaa sen jäsenille ja omistajille mahdollisimman paljon taloudellista hyötyä. Nämä yritysmuodot eroavat kuitenkin ratkaisevasti juuri toimintansa perusarvoilta. Yksilön mahdollisuus saavuttaa osuustoiminnan kautta taloudellista hyötyä on

pyritty tekemään mahdollisimman helpoksi edellyttämällä jäsenyyden vastineeksi mahdollisimman pientä taloudellista panosta, kun taas yksilön taloudellinen hyötyminen yksityisomistuksessa olevan yrityksen toiminnasta vaatii yksilöltä enemmän pääomaa sekä riskinottokykyä.

Osuustoimintayrityksen periaatteena ja arvona on kohdella kaikkia jäseniään tasa-arvoisesti. Yksityisomisteisen yrityksen arvot eivät tue tasa-arvon periaatetta. Sillä, joka omistaa eniten yrityksen osakkeita, on päätösvalta yrityksessä. Yksilö, jolla on tarpeeksi pääomaa, voi ostaa yksityisomisteisen yrityksen osakkeita niin paljon, että lopulta määräenemmistön turvin tällä on valta päättää yrityksen asioista yksin. Osuustoiminnassa se ei onnistu. Osuustoimintaperiaatteessa ei uskota siihen, että valta muista antaisi jotain hyötyä yksilölle.

Osuustoiminnan perusajatus ja arvot pohjautuvat sille, että kaikki olisivat tasavertaisessa asemassa yrityksen toiminnassa. Friedman taas ajattelee, että vain suuromistajien etua tulisi ajaa tällaisessa tilanteessa. Friedman laskee saadun hyödyn määrän vain rahassa eikä huomioi sitä millaisia vaikutuksia hyvinvoinnin jakautumisella on. Osuustoiminnan on nähty lisäävän ihmisten motivoitumista ja sitoutumista omaan toimintaansa osuuskunnissa. Osuustoimintaperiaate toimii ainoastaan niin hyvin kuin sen yksittäiset jäsenet toimivat osuuskunnassa yhdessä kohti yhteistä päämäärää. Nykyään yhteisöllinen osuustoiminta on muuttunut ja saanut yksityisomisteisia piirteitä. Tämän päivän osuuskuntien johdossa on vai muutama ihminen, ja osuustoimintaorganisaation rakenne muistuttaa yksityisomisteista yritystä. Koko osuuskunta siis luottaa ja luovuttaa muutamalle jäsenelleen päätösvaltansa. Friedmanin mukaanhan yrityksen johdon on mahdollistettava suuromistajien äänen kuuluvuus, ei olla siis kaukana siitä miten osuustoiminta yrityksiä johdetaan.

Osuuskunnat ovat vahvistaneet paikkaansa yhteiskunnassa, ja saaneet aikaan Suomessa tilanteen, jossa yksilön kuuluminen johonkin osuuskuntaan on lähes väistämätöntä. Osuuskuntia on niin pankkeja, kauppoja, teurastamoita kuin puualan yrityksiä. Yksilö törmää päivittäin osuustoiminnallisesti tuotettuihin tavaroihin ja palveluihin. Päivittäistavaraliikkeen hyllyssä oleva HK:n sininen lenkki on todennäköisesti tuotettu osuusteurastamossa. Metsä Boardin tuottaman paperin raaka-aine on myös todennäköisesti kaadettu jonkun osuuskuntaan kuuluvan henkilön metsästä. Arvoilla, jotka toteutuvat tämän päivän osuuskuntatoiminnassa, on

siis kysyntää myös 2010-luvun Suomessa. Kilpailu toimialoilla kiristyy ja on hyvä huomata, että osuuskunnat pärjäävät kilpailussa niin hinnalla, kuin muillakin jäsenille annetuilla eduilla.

Osuuskuntien rooli on pienentynyt huomattavasti, osuuskuntatoiminnan syntyajoista, jolloin tarkoituksena oli ihmisten ja yhteiskunnan tilanteen kohentaminen. Osuustoiminnan eettiset arvot ovat hyvin lähellä sosialismia. Osuustoiminnalliset arvot, kuten yhteistyö, tasa-arvo, yhteisomistus kuuluvat myös sosialistisiin arvoihin. Toisin kuin kapitalismissa, sosialismissa ja osuustoiminnassa kaikkien tarpeiden tyydytys on eräs tärkeimmistä arvoista. Tosin sosialismi ja osuustoiminta pitää erottaa toisistaan, sillä sosialismissa vahva keskusjohto on maksimoitava, kun taas osuustoiminnassa jokaisella on vapaus ja oma äänivalta yrityksessä. Vapauteen jota myös Friedman suuresti ajoi takaa, jokaisella meillä on vapaus päättää asioista. Kuulumeko osuuskuntaan vai emme.

On huomattu, että liiketoiminta vaatii nopeita ja tehokkaita päätöksiä usein tämä edellyttää ratkaisuvallan delegoimista liiketoiminnallisissa asioissa yhdelle tai muutamalle henkilölle. Tämä tuo osuuskunnat uuden päätöksen eteen, kuinka ratkaista ongelma ilman, että osuustoimintaperiaatteen kärsimistä.? Tämä tukee mm. Friedmanin väitettä siitä, että kapitalismi on mahdollisesti paras ratkaisu siihen millainen yhteiskunnan tulisi olla. On kuitenkin huomattava, että osuustoiminta yritysmuotona ei ole sen heikompi kuin mikään muukaan. Useat yksityisomisteiset yritykset ovat päättäneet toimintansa kannattamattomana tai ajautuneet konkurssiin samalla, kun osuustoimintayritykset jatkavat liiketoimintaansa elinvoimaisina ja perusarvonsa säilyttäen. Markkinoilla on kuitenkin esimerkkejä huonosti johdetuista osuuskunnista jotka ovat joutuneet selvitystilaan tai konkurssiin huonojen päätösten takia. Friedman toi esille, että yrityksen johdon päätösten tulisi lähteä siitä näkökulmasta, että johto ajaa vain ja ainoastaan työnantajansa etua, tässä tapauksessa siis osuuskunnan jäsenten etua.

Markkinat ajavat yrityksiä fuusioitumaan ja yhdistämään toimintojaan. Useat yritykset, kuten Metsäliitto ja S-ryhmä, ovat suuria ja tunnettuja toimijoita markkinoilla, mutta kaikki eivät taida mieltää niitä enää osuustoimintayrityksiksi, vaikka ne sellaisia ovatkin. Nämä kaksi ovat Suomen suurimmat osuuskunnat niin liikevaihdon osalta kuin jäsenmäärältäänkin. Tämän ko-koisissa osuustoimintayrityksissä niiden alkuperäiset periaatteet arvot voivat olla jäsenilleen

epäselviä ja heikosti ilmeneviä. Suuret osuustoimintayritykset toimivat hallitustensa päätösten mukaan. On tosin on huomioitava se, että Metsäliiton ja S-ryhmän jäsenmäärä ja koko on niin suuri, että jokaisen jäsenen mielipiteen huomioiminen yrityksen päivittäisessä toiminnassa on käytännössä mahdotonta. Jäsenmäärän pysyminen ennallaan ja sen kasvaminen lienevät parhaat indikaattorit sille, kuinka onnistuneina osuuskunnan jäsenet pitävät hallintoneuvoston ja yrityksen hallituksen toimintaa.

Osuuskunnat joutuvat hiljalleen muuttamaan toimintamallejaan menestyäkseen, mutta osuustoiminnalle ominainen omistajuus ja toiminnan arvot elävät edelleen. On toivottavaa, että osuustoimintaliike kykenee muuttumaan ja muovaamaan toimintaansa myös tulevaisuudessa alkuperäisiä, Rochdalen Oikeamielisten Pioneerien arvoja kunnioittaen.

8. Lähteet

Barro, Robert J. (2007). Milton Friedman: Perspectives, Particularly on Monetary Policy. *CATO Journal*, Vol. 27 Issue 2, p127-134. 8p.

Carson, Thomas L. (2018). My Correspondence with Milton Friedman about the Social Responsibilities of Business. *Business & Society Review* (00453609). Jun2018, Vol. 123 Issue 2, p217-242. 26p.

Davis, Peter (2016). Retrieving the Co-operative Value-Based Leadership Model of Terry Thomas. *Journal of Business Ethics*. Vol. 135 Issue 3, p557-568. 12p. 1 Diagram.

Friedman, Milton (1962). *Capitalism & Freedom*. Seventh impression 1967. The University of Chicago Press.

Friedman Milton & Friedman Rose (1980). *Free to choose*. Englanninkielisestä alkuteoksesta *Free to choose* suomentaneet Lempinen Heikki ja Vesikansa Jyrki. 1982. *Vapaus valita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Jones, Derek C.; Jussila, Iiro; Kalmi, Panu (2016). THE DETERMINANTS OF MEMBERSHIP IN COOPERATIVE BANKS: COMMON BOND VERSUS PRIVATE GAIN. *Annals of Public & Cooperative Economics*. Sep2016, Vol. 87 Issue 3, p411-432. 22p.

Jussila I., Goel S. and Tuominen P. (2012), Governance of co-operatives: a social exchange perspective, *Business and Management Research*, 1(2), 14–25.

Jussila I., Kotonen U. Tuominen P.(2007). Customer-owned Firms and the Concept of Regional Responsibility: Qualitative Evidence from Finnish Co-operatives, *Social Responsibility Journal* Vol. 3 N. 3 p.35-43.

Jussila I., Tuominen P. and Saksa J.M. (2008). Following a different mission: where and how do consumer co-operatives compete?, *Journal of Co-operative Studies*,

41(3), 28–39.

Kananen Jorma (2017). Laadullinen tutkimus Pro Graduna ja opinnäytetyönä, Jyväskylä Suomen yliopistopaino Oy - Juvenes Print

Koskinen Ilpo, Alasuutari Pertti ja Peltonen Tuomo (2005). Laadulliset menetelmät kauppatieteissä, Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy

Krishnaswami O. R. (1968). The Principles of Co-operation – Historical survey and a review, *Annals of Public & Co-operative Economy*. Vol. 39 Issue 4, p587. 19p.

Laurinkari, Juhani (2004). Osuustoiminta Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi. Kuopio: Suomen Graafiset Palvelut Oy

Mankiw, N. Gregory; Reis, Ricardo (2018). Friedman’s Presidential Address in the Evolution of Macroeconomic Thought. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 32 Issue 1, p81-96. 16p.

Mähönen, Jukka & Villa, Seppo (2006). Osuuskunta. Vantaa: Dark Oy

Nilsson, Jerker (1996). The Nature of cooperative values and principles. *Annals of Public & Cooperative Economics*. Vol. 67 Issue 4, p633. 21p.

Osuustoiminnan neuvottelukunta (2008). Osuustoiminnan arvot ja periaatteet 2000-luvulle 4. painos Julkaisija: Osuustoiminnan neuvottelukunta

Pellervon näkökulma (1994). Jäsenten osuuskunta. Kokemäki: Satakunnan Painotuote oy

Purjo, Timo (2014). Arvot ovat ihmisen toiminnan perusta. Tampere Suomen yliopistopaino Oy – Juventus Print

Pöyhönen, Seppo (2001). Osuuskunnan hallinto ja osuuskuntalaki. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Suvanto Pekka. 1994. Konservatismi. Tampere: Tammer-paino Oy

Tuominen P. (2012). The purpose of consumer co-operation: Implications for the management and governance of co-operatives. *Acta Universitatis Lappeenrantaensis*, 487.

Tuominen P., Jussila I., Rantanen N. (2010) Managerial Competence in Consumer Co-operatives: Inducing Theory from Empirical Observations. *International Journal of Co-Operative Management* Vol.5 Issue 1

Tuominen T. (2013) The accumulation of financial and social capital as a means to achieve a sustained competitive advantage for consumer co-operatives. *Acta Universitatis Lappeenrantaensis*, 548.

Aikakausilehdet:

Flinck, Reijo, (2006) Mikä sitouttaa osuuskuntaan? *Osuustoiminnan ammattilehti*, 2006:5. Saatavissa: nro 5

http://www.osuustoiminta.coop/otlehti/ot5_06/sitouttaa.htm

Karhu, Sami (2006). *Osuuskunta olemme me!* *Osuustoiminnan ammattilehti*, 2006:6. Saatavissa: http://www.pellervo.fi/otlehti/ot6_06/osuuskunta_me.htm

Liakka, Niilo (1942). Mitä osuustoiminta on? *Suomen osuustoimintalehti*, 1942:6. Saatavissa: <https://www.pellervo.fi/otlehti/historia/42mitaosuust.htm>

Müller, Hans (1910). *Osuustoiminnan siveelliset perusteet*, *Suomen osuustoimintalehti*. Saatavissa: <http://www.osuustoiminta.coop/otlehti/historia/10otsiveelliset.htm>

Pättiniemi, Pekka & Tainio, Jukka (2000). *Osuustoiminnan periaatteet kilpailueduiksi. Työosuuskuntien kehittäminen demokraattisina ja osallistuvina*. Kansan sivistystyön liitto.

S-ryhmän vuosikatsaus 2018. Saatavissa

<https://www.s-kanava.fi/web/s-ryhma/vuosikatsaus/etusivu> (viitattu 7.6.2019)

Uski Terhi, Jussila Iiro & Saksa Juha-Matti (2007) Regional Co-operation: A Strategic Network Perspective on a Customer-owned Organisation. *Journal of Co-operative Studies*, Vol. 40, No. 1, 18-29.

Internetlähteet:

Patentti- ja rekisterihallitus

<https://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yritystenlkm/lkm.html> (viitattu 7.6.2019)

Muut lähteet:

Pättiniemi, Pekka (2002) Pellervon päivän puhe. Saatavissa: www.pellervo.fi/p-seura/puheet/edelliset/pattiniemipp_02.doc